

The Shiite Concerns of Maytham al-Tammār's Children According to the Hadiths They Transmitted

Mansour Dadashnejad¹

(Received on: 2023-12-18; Accepted on: 2024-10-02)

Abstract

Maytham al-Tammār, the loyal companion of Imam 'Alī, was executed by hanging in late 60 AH at the command of 'Ubayd Allāh b. Ziyād, the governor of Kūfa, just a few days before the tragedy of Karbalā. Maytham left behind four children—Šāliḥ, 'Imrān, Shu'ayb, and Ya'qūb—who became known as “the children of Maytham” (*wuld Maytham*). They played a key role in transmitting the hadiths of the Ahl al-Bayt, just as Maytham himself had been a devoted follower of Imam 'Alī. The children of Maytham are counted among the companions of Imam al-Sajjād and the two Imams al-Šādiq and al-Bāqir, and the reports and hadiths attributed to them mainly concern the Ahl al-Bayt, especially Imam 'Alī and the uprising of al-Mahdī. The children of Maytham hailed from Kūfa and were known as *mawālī* (allies) of the Banū Asad tribe, and they were followers of the Shia faith. This study will review the lives of Maytham's children and categorize and analyze the fifty-five remaining reports attributed to them to identify their primary concerns. These reports on the virtues of Imam 'Alī, the uprising of al-Mahdī, and the characteristics of the early Shia serve both as a historical record and as expressions of the concerns of a group of early Shia who, through these hadiths, sought to reconstruct and define their own identity.

Keywords: Maytham al-Tammār, children of Maytham, Imam 'Alī, al-Qā'im's uprising, Shiite hadiths.

1. Associate Professor, Department of History, Research Institute of Hawzeh and University, Qom, Iran.

Email: m.dadash@yahoo.com

دغدغه‌های شیعی فرزندان میثم تمار بر اساس بازخوانی اخبار و روایات برجای مانده ایشان

منصور داداش نژاد^۱

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱]

چکیده

میثم تمار یار وفادار امام علی (ع) در اواخر سال ۶۰ هجری به دستور عبیدالله بن زیاد - کارگزار کوفه - و چند روز پیش از حادثه کربلا به دار آویخته شد. میثم تمار از خود چهار فرزند به نام‌های صالح، عمران، شعیب و یعقوب به یادگار گذاشت که با عنوان «وُلد میثم» شناخته می‌شدند. ایشان در نقل روایات اهل بیت (ع) سهیم بودند؛ همان‌گونه که میثم وفادار به امام علی (ع) بود. فرزندان میثم در شمار صحابه امام سجاد (ع) و صادقین (ع) بودند و گزارش‌ها و روایات باقی مانده از ایشان بیشتر مربوط به اهل بیت به‌ویژه امام علی (ع) و قیام قائم است. خاستگاه فرزندان میثم شهر کوفه بود و موالی بنواسد شناخته می‌شدند و شیعی مذهب بودند. در این پژوهش با مرور بر زندگانی فرزندان میثم، روایات برجای مانده ایشان که ۵۵ روایت است، دسته‌بندی و تحلیل خواهد شد تا دغدغه‌های اصلی ایشان شناسایی شود. روایات فرزندان میثم درباره برتری‌های امام علی (ع)، قیام قائم و ویژگی‌های شیعیان از یک سو دارای زمینه و کارکرد تاریخی است و از سوی دیگر بیان‌کننده دغدغه‌های گروهی از شیعیان نخستین است که به وسیله این روایات در صدد بازسازی و تعریف هویت خویش بودند.

کلیدواژه‌ها: میثم تمار، فرزندان میثم تمار، امام علی (ع)، قیام قائم، روایات شیعی

مقدمه

خانواده میثم تمار خاندانی شیعی مذهب شناخته می‌شدند که آگاهی‌های دینی خود را از اهل بیت (ع) گرفته بودند و از پیروان ایشان به شمار می‌رفتند. خاندان‌های شیعی در سه سده نخست هجری، سهم چشمگیری در انتقال و گسترش میراث شیعی بر عهده داشتند. خاندان‌هایی همچون خاندان ابورافع، خاندان زراره و خاندان میثم بر هواداری خود از اهل بیت (ع) تأکید می‌کردند و با حفظ ارتباط خویش با خاندان پیامبر، کوشیدند آنچه از اهل بیت به ایشان رسیده را منتشر نمایند.

درباره فرزندان میثم تمار پژوهشی در دست نیست و آنچه درباره میثم نوشته شده است، به موضوع این نوشته که بررسی روایات برجای مانده از ایشان است، مرتبط نیست. پژوهش حاضر با جستجو در منابع حدیثی شیعه و اهل سنت و کتاب‌های رجال فریقین به سامان رسیده است.

۱. شرح حال فرزندان میثم

میثم تمار یار امام علی (ع)، چهار فرزند به نام‌های صالح، عمران، شعیب و یعقوب از خود به یادگار گذاشت. این فرزندان گرایش‌های روشن شیعی داشتند و در نقل معارف اهل بیت (ع) سهیم بودند؛ همچنین فرزندان ایشان که نوادگان میثم تمار بودند، در همین مسیر گام نهادند و خاندانی شیعی شناخته می‌شدند که معارف و آگاهی‌های مربوط به اهل بیت (ع) را نسل در نسل انتقال می‌دهند و در توسعه و گسترش تشیع سهیم هستند.

۱-۱. صالح بن میثم

روایات برجای مانده از صالح بن میثم در منابع شیعی، وجود تاریخی وی و داشتن فرزندی به نام صالح را برای میثم تمار تثبیت می‌کند. ولادت صالح بن میثم را می‌توان میانه دهه

۴۰ هجری دانست؛ برقی نوشته است صالح بن میثم از اصحاب امام باقر و امام صادق بود (برقی، ۱۳۴۲ هـ. ص ۱۵ - ۱۶). او کوفی، مولای اسدی ها و تابعی بود (طوسی، ۱۳۷۳ هـ. ش، ص ۱۳۸ - ۲۲۵). صالح بن میثم، پنج روایت را به طور مستقیم از امام باقر (ع) نقل می کند که نشان دهنده ارتباط و شاگردی وی است. در یک روایت امام باقر (ع) به صالح و پدرش میثم اظهار محبت می کند. صالح بن میثم دو روایت از امام صادق (ع) نقل کرده است. او به احتمال تنها برهه ای از عصر امام صادق (ع) رادرک کرده است و پیش از امام صادق (ع) و حدود سال های ۱۳۰ درگذشته است.

افزون بر منابع شیعه، منابع رجالی اهل سنت نیز اطلاعاتی درباره صالح بن میثم ارائه کرده اند. این توجه نشان از آن است که صالح بن میثم چهره ای شناخته شده برای ایشان بود و در گمنامی به سر نمی برد. منابع رجالی اهل سنت شرح حال صالح بن میثم را نوشته اند. دارقطنی (م ۳۸۵) او را از شیوخ شیعه می داند و ابن ماکولا (م ۴۷۵) او را فردی کوفی معرفی می کند که از بُریده اسلمی روایت کرده است (ابن ماکولا، ۱۴۱۱ هـ. ج ۷، ص ۲۰۵). صالح فرزندی داشت که انصراف انتساب «میثمی» به ایشان بود (سمعانی، ۱۳۸۲ هـ. ج ۱۲، ص ۵۱۸؛ ابن حجر، [بی تا]، ج ۴، ص ۱۳۹۸). این انصراف بیان از آن است که در عصر زیست فرزندان صالح که حدود نیمه اول قرن دوم هجری است، این خاندان شناخته شده و به نام جد خویش «میثمی» مشهور بودند.

صالح بن میثم در گسترش تشیع نقش داشت. میان خاندان زرارۀ بن اعین و خاندان میثم ارتباط بود و به گونه ای تشیع خاندان زرارۀ و امدار خاندان میثم بود. اولین فرد از خاندان زرارۀ که از تشیع آگاهی یافت، عبدالملک بن اعین بود که این آموزه را از صالح بن میثم فرا گرفت و پس از او، حمران بن اعین این آموزه را از ابو خالد کابلی آموخت (زراری، ۱۳۶۹ هـ. ص ۱۳۵). این گزارش بیان از فعالیت صالح بن میثم برای گسترش و توسعه تشیع در آغاز تکاپوهای شیعیان است. از صالح بن میثم ۲۸ روایت و گزارش بر جای مانده است.

۱-۱-۱. مشایخ صالح بن میثم

مشایخ صالح بن میثم محدود بوده‌اند؛ پدرش میثم تمار و امام باقر (ع) مهم‌ترین افرادی هستند که صالح از ایشان روایت کرده است.

الف) میثم تمار

صالح بن میثم سه روایت از پدر خویش نقل کرده است؛ دو روایت در موضوع مودت اهل بیت (ع) و دشواری فهم سخن اهل بیت (ع) را به طور مستقیم از پدر خویش و روایت سومى را از کتاب میثم نقل کرده است. کتاب میثم در اختیار صالح بن میثم بود: «وجدتُ فی کتاب میثم» و روایتی دربارهٔ دوست داشتن اهل بیت و دشمنی با ایشان از کتاب میثم نقل می‌کند (طوسی، ۱۴۱۴ هـ، ص ۱۴۸). صالح بیشترین بهره را از کتاب پدر خویش برده است و به طور شفاهی از او مطالب اندکی شنیده است.

ب) امام باقر (ع)

صالح بن میثم نه روایت از امام باقر (۵۷-۱۱۴) نقل کرده است که برخی از این موارد بیان‌کننده پیوند و نزدیکی وی به امام باقر (ع) است. با توجه به استقرار امام باقر (ع) در مدینه و صالح بن میثم در کوفه، به احتمال صالح بن میثم این احادیث را با سفر به مدینه و در آن شهر از امام شنیده است. بر اساس یکی از روایات، صالح بن میثم به گفتگوی رودررو با امام باقر (ع) پرداخت و از آن حضرت خواست عقایدش را به امام عرضه کند و آن حضرت آنها را تصحیح نماید (حلی، ۱۴۳۰ هـ، ص ۴۸۸). در روایت دیگری امام باقر (ع) اظهار می‌کند که صالح بن میثم و پدرش میثم را به شدت دوست دارد (حلی، ۱۴۱۱ هـ، ص ۸۸). سه روایت دیگر صالح بن میثم از امام باقر (ع) درباره قیام قائم و رجعت است. موارد نقل شده از امام باقر (ع) نشان از آن است که صالح بن میثم موقعیت ویژه‌ای نزد امام باقر (ع) داشته است.

ج) امام صادق (ع)

صالح بن میثم دو روایت از امام صادق (ع) نقل کرده است؛ یکی درباره تکمیل شدن ایمان با صبر، فروخوردن خشم و گذشت و دومی درباره پاداش زائران امام حسین (ع) است. ارتباط نزدیکی که صالح بن میثم با امام باقر (ع) برقرار کرده بود، با امام صادق (ع) نداشت. می توان حدس زد که صالح بن میثم تنها اوایل دوران امامت امام صادق (ع) رادرك کرده است.

د) بُریده اسلمی

بریده بن حُصیب اسلمی از اصحاب رسول خدا (ص) و در شمار هواداران امام علی (ع) بود. در سال ۵۱ هجری، بریده و افراد بسیاری به دستور زیاد بن ابیه همراه خانواده های خود از بصره و کوفه به خراسان کوچانده شدند. او در سال ۶۳ در خراسان درگذشت.

صالح بن میثم چهار روایت از بریده اسلمی نقل کرده است. مشخص نیست ارتباط صالح با بریده در کدام مکان و در چه زمانی بوده است. هنگامی که بریده در کوفه حضور داشت، به احتمال صالح بن میثم خردسال بود و نمی توانست از وی روایت بشنود. سه روایت از چهار روایت نقل شده از بریده درباره فضایل امام علی (ع) است.

دیگر افرادی که صالح بن میثم به طور محدود از ایشان نقل می کند، بدین شرح هستند: عبایه بن ربیع اسدی، برادرش عمران بن میثم، زید بن وهب جهنی (م ۹۶)، یریم بن علاء کوفی (م حدود ۹۰)، حبابه والبیة اسدیه، ابو عمرو، زاذان (م ۸۲)، ابو خالد تمار، ام سلمه همسر پیامبر (م ۶۱).

صالح بن میثم با اینکه هم عصر امام سجاد (ع) است، هیچ روایتی از ایشان نقل نمی کند. استقرار امام سجاد (ع) در مدینه و اسکان صالح در کوفه و دوری مسافت می تواند سبب آن باشد؛ همچنین فعالیت اجتماعی و فرهنگی امام سجاد (ع) تحت تأثیر خفقان پس از رخداد کربلا، بسیار محدود و کاهش یافته بود.

۱-۲-۱. راویان صالح بن میثم

روایت‌کنندگان روایات صالح بن میثم بیشتر اهل کوفه بودند که نشان می‌دهد حوزه فعالیت وی شهر کوفه بوده است. شاگردان امام جعفر صادق (ع) از جمله روایت‌کنندگان روایات صالح بن میثم هستند. او روایاتی از پدرش میثم و دیگر هم‌دوره‌ای‌های میثم که از اصحاب امام علی (ع) به شمار می‌رفتند را به نسل پس از خود که شاگردان امام جعفر صادق بودند، منتقل کرده است.

راویان از صالح بن میثم افراد زیر هستند: یعقوب بن شعیب میثمی، عبدالله بن زبیر اسدی، فضیل بن زبیر اسدی رسانی، مسعده بن صدقه عبدی، صباح بن یحیی مزنی که گرایش زیدی داشت، سماعه بن مهران، شعیب بن اعین حداد، جابر بن یزید جعفی (م ۱۲۸)، عبدالمؤمن بن قاسم انصاری کوفی (م ۱۴۷)، ربیعہ بن ناجذ بن کثیر کوفی، عبدالرحمن بن سیابه بجلی، عبدالرحیم بن روح اسدی، عثمان بن عیسی، ابراهیم بن عاصم بن حمید، حسان بن مهران کوفی (خویی، ۱۳۷۲ هـ.ش، ج ۱۰، ص ۹۱).

بازه زمانی درگذشت راویان از صالح بن میثم حدود نیمه قرن دوم و هم‌زمان با امامت امام صادق (ع) و آغاز امامت امام کاظم (ع) است.

۱-۲-۲. عمران بن میثم

عمران بن میثم ابویحیی اسدی، مولای بنواسد و ثقه (نجاشی، ۱۴۱۸ هـ، ص ۲۹۲) و در شمار تابعان بود (ذهبی، ۱۳۸۲ هـ.ش، ج ۳، ص ۲۴۴). رجال نویسان شیعه، عمران بن میثم را از اصحاب امام سجاد (ع)، امام باقر (ع) و امام صادق (ع) نوشته‌اند (طوسی، ۱۳۷۳ هـ.ش، ص ۱۱۸؛ نجاشی، ۱۴۱۸ هـ، ص ۲۹۲).

عمران برای رجالیان اهل سنت شناخته شده بود و رجالیان اهل سنت، او را ضعیف دانسته‌اند (ذهبی، ۱۴۱۸ هـ، ج ۲، ص ۴۸۰). عقیلی (م ۳۲۲)، عمران بن میثم را از بزرگان

رافضه معرفی می‌کند که احادیث ناروا و دروغ روایت می‌کرد (عقیلی، ۱۴۰۴هـ، ج ۳، ص ۳۰۶؛ ذهبی، ۱۳۸۲هـ.ش، ج ۳، ص ۲۴۴). ابن حجر می‌گوید عقیلی روایات او را روایات ناروا (احادیث سوء) شمرده است، اما ذهبی واژه «دروغ» را هم خود بر آن می‌افزاید و به نقل عقیلی روایات وی را ناروا و دروغ معرفی کرده است (ابن حجر، ۱۴۰۷هـ، ج ۴، ص ۳۵۰). هیشمی در مجمع الزوائد، عمران بن میثم را «کذاب» دانسته است (هیشمی، ۱۴۲۷هـ، ج ۹، ص ۱۳۵). ابن حجر در مطالب العالیه با ذکر دو طریق از یک روایت در فضایل امام علی (ع)، روایتی که نام عمران بن میثم در طریق آن نیست را صواب می‌داند و طریقی که نام عمران در آن قرار دارد را به دلیل نام وی ضعیف دانسته است (ابن حجر، ۱۴۱۹هـ، ج ۱۸، ص ۵۹۷). عمران روایاتی را نقل می‌کند که مخالفت رجالیان اهل سنت را برانگیخته است. او روایتی درباره گمراهی و مقابله برخی پرچمداران (خلفای نخست و هواداران نشان) با تقلین را گزارش کرده است که نصیبی از رحمت پیامبر (ص) شامل ایشان نمی‌شود (عقیلی، ۱۴۰۴هـ، ج ۳، ص ۳۰۶). روایت دیگر او درباره بر فطرت بودن شیعیان و گمراهی مخالفان ایشان است که می‌توانست حساسیت رجالیان اهل سنت را برانگیزد و در رأی آنان اثرگذار باشد (کشی، ۱۳۴۸هـ.ش، ص ۱۱۵). از عمران بن میثم ۲۴ روایت باقی مانده است. موضوع این روایات پیوند با امام علی (ع) و فضایل آن حضرت و اهل بیت و تقلین است (به جدول انتهایی رجوع شود).

۱-۲-۱. مشایخ عمران بن میثم

حوزه فعالیت عمران بن میثم، شهر کوفه و بیشتر مشایخ وی اهل کوفه بودند. برخی از مشایخ وی با برادرش صالح بن میثم مشترک هستند. مشایخ او در برابر برادرش صالح کمتر است و بیان از آن است که صالح بن میثم فعالیت بیشتری در نقل معارف اهل بیت داشته است.

الف) میثم تمار

عمران بن میثم دو روایت از پدر خویش میثم (م ۶۰) نقل می‌کند. او از پدرش نقل می‌کند که امام علی (ع) در اواخر عمر خود به امام حسن (ع) فرمود فاسقان و منافقان بغض علی (ع) را به دل دارند (ابن عساکر، ۱۴۱۵ هـ، ج ۴۲، ص ۲۷۸). روایت دیگر وی مربوط به اجرای حد از سوی امام علی (ع) بر زنی است که اقرار به زنا کرد (برقی، ۱۳۷۱ هـ.ش، ج ۲، ص ۳۰۹؛ کلینی، ۱۳۶۳ هـ.ش، ج ۷، ص ۱۸۶).

عمران از پدرش روایات زیادی نقل نکرده است. به احتمال بسیار او نیز مانند برادرش صالح هنگامی که میثم به شهادت رسید، خردسال بوده‌اند و خاطرات اندکی از پدر داشته‌اند.

ب) عبایه بن ربیع اسدی

عبایه بن ربیع اسدی از محدثان کوفه و از اصحاب امام علی (ع) بود. بر اساس روایات باقی مانده از عمران بن میثم، او بیشترین روایت را از عبایه بن ربیع اسدی نقل کرده است. دوازده روایت را از او نقل می‌کند که یازده مورد آن را عبایه از امام علی (ع) و یک مورد را از امام حسین (ع) نقل می‌کند.

ج) مالک بن ضمره رواسی

مالک بن ضمره رواسی از اصحاب امام علی (ع) بود و عمران بن میثم سه روایت از مالک بن ضمره نقل کرده است. موضوع این سه روایت بدین ترتیب است: پرسش پیامبر از امت درباره تقلین که مالک از ابوذر و او از پیامبر نقل می‌کند، صفات شیعیان از منظر امام علی (ع) و زمان قیام قائم که از امام علی (ع) نقل می‌کند.

(د) امام صادق (ع)

عمران بن میثم یک روایت از امام صادق (ع) به طور مستقیم درباره شیوه قرائت آیه‌ای از قرآن نقل کرده است. ارتباط او با امام صادق (ع) گسترده نبوده است. دیگر مشایخ روایی عمران بن میثم عبارت‌اند از: منهال بن عمرو اسدی، یریم بن علاء کوفی، صالح بن میثم، علیم بن قیس کندی.

۱-۲-۲. راویان عمران بن میثم

کسانی که از عمران بن میثم روایت نقل کرده‌اند، بیشتر در شمار شاگردان امام صادق (ع) هستند و درگذشت ایشان معمولاً میانه قرن دوم یعنی حدود سال ۱۵۰ است. مهم‌ترین راوی از صالح بن میثم، برادرزاده او یعقوب بن شعیب بن میثم است که شش روایت از او نقل می‌کند. دیگر راویان از عمران عبارت‌اند از: ابوالجارود زیاد بن منذر همدانی که بنیان‌گذار فرقه جارودیه بود، ابان بن تغلب (م ۱۴۱) از محدثان نامی امامیه و ساکن کوفه، فضیل بن زبیر اسدی که گرایش زیدی داشت، موسی بن اُکیل نمیری، ولید بن یسار همدانی، علی بن مغیره، صالح صیرفی، هیثم بن عبید ابوکهمس، عبدالرحمن بن سیابه بجلی، یحیی بن قاسم مشهور به ابوبصیر اسدی (م ۱۵۰)، عبدالغفار بن قاسم انصاری کوفی، حرز بن عبدالله سجستانی.

در میان راویان از عمران بن میثم، راویانی با گرایش زیدی مشاهده می‌شود که نشان می‌دهد روایات ایشان برای زیدیان جذاب و مفید بوده است.

۱-۳-۳. شعیب بن میثم

برقی، شعیب بن میثم را از اصحاب امام صادق (ع) دانسته است (برقی، ۱۳۴۲ ه.ش، ص ۲۹). طوسی نیز شعیب بن میثم تمار را که مولای اسدی‌ها و کوفی بود، از اصحاب امام

صادق (ع) ذکر کرده است (طوسی، ۱۳۷۳ هـ.ش، ص ۲۲۴). دیگران مانند تفرشی و قهپایی و اردبیلی به استناد برقی یا طوسی همان اطلاعات را بازتاب داده‌اند. به شرح حال شعیب بن میثم در کتاب‌های رجال اهل سنت اشاره‌ای نشده است که بیان‌کننده ناشناخته و گمنام بودن وی برای رجال نویسان اهل سنت است.

شعیب و فرزندش با امام صادق (ع) ارتباط داشتند. فرزند او ابراهیم به امام صادق (امامت: ۱۱۴ - ۱۴۸) عرض کرد پدرش شعیب سالخورده و ضعیف شده و برای نیازها و امور ضروری، فرزندان او را کمک می‌کنند. امام بدو فرمود: «این کار را انجام بده و حتی لقمه در دهان او بگذار که این کار سپری برای تو در فردا روز خواهد بود» (کلینی، ۱۳۶۳ هـ.ش، ج ۲، ص ۱۶۲). این دیدار می‌تواند در شهر مدینه انجام گرفته باشد.

از شعیب بن میثم تنها یک روایت برجای مانده است که بر اساس آن امام صادق (ع)، وی را مخاطب قرار می‌دهد و بدو سفارش می‌کند بر ولایت اهل بیت پایبند باشد و با دشمنان ایشان دشمنی ورزد. سفارش به صله رحم و دیدار با دوستان و غم روزی نخوردن می‌کند (طبری، ۱۴۱۳ هـ.ش، ص ۲۵۶).

همسر شعیب بن میثم در ارتباط با نجمه همسر امام کاظم (ع) و مادر امام رضا (ع) بود. اسماعیل بن شعیب روایتی را از مادرش به نقل از نجمه خاتون درباره چگونگی بارداری و ولادت فرزندش امام رضا (ع) نقل می‌کند (ابن بابویه، ۱۳۷۸ هـ.ش، ج ۱، ص ۲۰).

۴-۱. یعقوب بن میثم

یعقوب بن میثم مولای امام سجاد (ع) شناخته می‌شد و با امام باقر (ع) در ارتباط بود. کتاب‌های پدرش میثم را در اختیار داشت و در خدمت امام باقر (ع) حدیثی از کتاب میثم درباره رستگاری شیعیان علی (ع) نقل کرد (طوسی، ۱۴۱۴ هـ.ش، ص ۴۰۵). یعقوب بن میثم نزد رجال نویسان شناخته شده نبود و شرح حالی برای او نوشته نشده است. او

با وجود اینکه کتاب جد خویش میثم را در اختیار داشت، جز یک روایت از او در منابع یافت نمی‌شود.

روایت او درباره رستگاری شیعیان چنین است که وی نزد امام باقر (ع) رفت و عرض کرد در کتاب پدرم میثم حدیثی یافته‌ام که سفارش به دوست داشتن مُحب آل محمد و دشمن داشتن دشمن آل محمد می‌کند و شیعیان علی (ع) را رستگار در آخرت معرفی می‌کند. امام باقر (ع) بدو فرمود مثل همین مطلب در کتاب علی (ع) نیز وجود دارد (طوسی، ۱۴۱۴هـ، ص ۴۰۵).

۲. تحلیل روایات فرزندان میثم

مجموع روایات برجای مانده از فرزندان میثم، ۵۵ روایت است (به جدول پیوست مراجعه شود) که در منابع شیعه و برخی منابع اهل سنت ثبت شده است. در میان فرزندان میثم، صالح بن میثم بیشترین روایت را نقل کرده است و از او ۲۸ روایت برجای مانده است. پس از وی عمران بن میثم دارای ۲۴ روایت است. شعیب بن میثم و یعقوب بن میثم روایاتی محدود و در حد یک روایت از ائمه نقل کرده‌اند (به جدول انتهایی رجوع شود).

این روایات که در پایان قرن نخست و اوایل قرن دوم روایت شده‌اند، درصدد ترسیم دغدغه‌های شیعیان و باورهای نخستین آنان است. موضوع اصلی این روایات عبارت‌اند از: ۱. امام علی (ع) و فضایل آن حضرت؛ ۲. قیام قائم و شرایط آن؛ ۳. شیعیان؛ ۴. روایات با مایه اخلاقی. موضوع اصلی و موضوع‌های فرعی روایات فرزندان میثم به شرح زیر است:

الف) علی (ع) و فضایل آن حضرت

اثبات حقانیت امام علی (ع) از راه بیان فضایل آن حضرت، بن مایه روایات فرزندان میثم است. بیشتر روایات نقل شده ایشان به گونه‌ای با امام علی (ع) ارتباط می‌یابد. در عصر

زیست فرزندان میثم، مخالفان امام علی (ع) تلاش می‌کردند چهره آن حضرت را مخدوش نشان دهند؛ از این رو فرزندان میثم کوشیدند با نقل فضایل امام علی (ع)، وظیفه خود را در حمایت از آن حضرت انجام دهند و حقانیت وی را ثابت نمایند. ویژگی نقل فضایل امام علی (ع) از سوی فرزندان میثم این بود که ایشان به گونه اثباتی و بدون طعنه زدن به دیگران، فضایل امام علی (ع) را نقل می‌کردند و در کنار نقل فضایل، از بیان مثالب دیگران پرهیز می‌کردند و بدان نپرداخته‌اند. البته نقل فضایل علی (ع) به گونه‌ای می‌توانست برای اثبات امامت آن حضرت و شایستگی وی برای خلافت کاربرد داشته باشد. حدود ۲۲ روایت نقل شده از ایشان مربوط به فضایل امام علی (ع) است (برای ملاحظه فهرست این روایات به جدول پایان مقاله مراجعه شود). موضوع فرعی این روایات به شرح زیر است:

۱. امام علی (ع) اولین مؤمن؛ ۲. علی (ع) اولین مسلمان؛ ۳. علی (ع) برادر پیامبر و سید وصیین؛ ۴. علی (ع) مانند کعبه؛ ۵. فرمان خداوند به پیامبر بر نزدیک کردن علی (ع) به خود و آموزش وی؛ ۶. برشماری فضایل علی (ع) از سوی پیامبر؛ ۷. وضعیت امام علی (ع) همچون یعقوب پیامبر؛ ۸. روایت من کنت مولاة فعلی مولاة؛ ۹. امام علی (ع) در کنار پیامبر در جمع انبیا؛ ۱۰. علم گسترده امام علی (ع)؛ ۱۱. دشمنی منافقان و فاسقان با علی (ع)؛ ۱۲. سزای دشمنی و دوستی با علی (ع)؛ ۱۳. خشم خداوند بر منکر ولایت علی (ع) و نپذیرفتن اعمال او؛ ۱۴. تمسخر جانشینی علی (ع) از سوی قریش و نزول آیه؛ ۱۵. پوشش زاهدانه علی (ع)؛ ۱۶. پرهیز از افراط در محبت و دشمنی با علی (ع)؛ ۱۷. سفارش امام علی (ع) برای نوشتن تعویذ برای ابطال سحر؛ ۱۸. اجرای حکم فقهی از سوی امام علی (ع)؛ ۱۹. معرفی امام علی (ع) به عنوان دابة الارض؛ ۲۰. لعن ذوالثدیه در زبان پیامبر؛ ۲۱. مکان نماز امام علی (ع) در مسجد کوفه؛ ۲۲. ضربت خوردن امام علی (ع) و دستگیری ابن ملجم (منابع و مصادر ۲۲ روایت یاد شده در جدول پایان مقاله در دسترس است).

افزون بر فضایی که به انحصار مربوط به امام علی (ع) بود، برخی فضایل که مربوط به اهل بیت بود و امام علی (ع) را نیز شامل می شد، از سوی فرزندان میثم نقل شده است. این فضایل شامل امام علی (ع) و خاندان وی بود. نتیجه تلاش های فرهنگی و اجتماعی امام باقر (ع) و امام صادق (ع)، محور قرارگرفتن خاندان پیامبر (ص) به ویژه در امور فرهنگی و اجتماعی بود. موضوع این احادیث به شرح زیر است: ۱. دوست داشتن اهل بیت؛ ۲. محبت و دشمنی با اهل بیت؛ ۳. دشواری فهم حدیث اهل بیت؛ ۴. ولایت اهل بیت؛ ۵. پرسش پیامبر از امت درباره ثقلین؛ ۶. اهل بیت همچون ستارگان آسمان؛ ۷. نزول سوره روم درباره بنو هاشم و بنو امیه.

مضمون روایات نقل شده بیان می کند این روایات درصدد مقابله با روایات امویان بودند و اینکه قرائت آنان را از حوادث صدر اسلام ناپذیرفتنی نشان دهند؛ درواقع هدف اصلی این روایات مقابله با ستم پاشی امویان علیه بنو هاشم و امام علی (ع) بود. درگفتمان این روایات تقابل با خلفای سه گانه طرح نشده است. تنها در یک روایت که ناقل اصلی آن عمران بن میثم است، نه با صراحت و آشکار، اما به گونه ضمنی بزرگان اهل سنت زیر سؤال رفته و آنان را صاحبان پرچمی می داند که به مقابله با ثقلین برخاسته و نصیبی برای ایشان در روز آخرت نیست. چنان که در حدیثی دیگر تنها رستگاران را شیعیان امام علی (ع) قلمداد می کند.

ب) قیام قائم

در اوایل سده دوم هجری که امویان پایگاه اجتماعی خود را از دست داده بودند و سال های پایانی قدرت خویش را سپری می کردند، مباحث مربوط به قیام قائم و ظهور وی در جامعه اسلامی رواج داشت و انتظار جامعه شیعیان این بود که به زودی قائم قیام خواهد کرد و طومار امویان را برخواهد چید. در این باره روایاتی از سوی فرزندان میثم درباره قیام قائم نقل

شده است. این موارد به شرح زیر است: ۱. پیشگویی امام باقر (ع) درباره ظهور قائم؛ ۲. زمان قیام قائم؛ ۳. نشانه‌های آخرالزمان؛ ۴. فراگیرشدن دعوت پیامبر (ص) زمینه ظهور قائم؛ ۵. لزوم امام برای جامعه؛ ۶. فاصله پانزده روزه میان قیام قائم و قتل نفس زکیه؛ ۷. دابة الارض بودن امام علی (ع) و بازگشت وی؛ ۸. رجعت (منابع و مصادر ۸ روایت یادشده در جدول پایان مقاله، شماره ۲۳ تا ۳۱ در دسترس است).

زمینه‌های تاریخی این روایات مربوط به اواخر عصر امویان و طرح مباحث مربوط به قیام قائم است که در جامعه آن روز رواج داشته است و به گونه‌ای وضعیت دینی و اندیشه مردم را نشان می‌دهد که فرزندان میثم این موارد را به نقل از امام باقر (ع) گزارش کرده‌اند. این روایات چند هدف را دنبال می‌کرد؛ نخست درصدد بودند برخی حرکت‌ها که علیه امویان از سوی مدعیان دورغین و باتمسک به قیام قائم صورت می‌گرفت را ناکام گذارد و نشان دهد نشانه‌های ظهور مانند بازگشت امام علی (ع) (حلی، ۱۴۳۰هـ، ص ۴۸۸) و فراگیرشدن دعوت پیامبر (ص) هنوز پدید نیامده است و مدعیان نمی‌توانند در ادعای خویش صادق باشند. دیگر اینکه حرکت‌هایی مانند قیام زید که بانی‌ت صادقانه انجام شده را بی‌موقع و بدون زمینه می‌دانستند و شیعیان را از درگیرشدن و همراهی با آن حرکت‌ها پرهیز دهند.

ج) شیعیان

شیعیان در پایان سده اول هجری به مرور هویت خویش را باز می‌یافتند و احادیث منقول از پیامبر و ائمه در این زمینه یاری‌دهنده ایشان بود و افق پیش‌روی ایشان را روشن می‌کرد. در پایان سده اول هجری و با شروع خلافت عمر بن عبدالعزیز (۹۹-۱۰۱)، شیعیان احساس آزادی بیشتری از دوره‌های قبل می‌کردند و این زمان، عصر بازتعریف عقاید و باورها در عرصه اندیشه و فقه بود. روایاتی که بر گروه شیعیان تأکید می‌کند، در این فضا کاربرد داشت و می‌توانست شیعیان را انسجام بیشتری بخشد و آینده روشن ایشان را تضمین نماید. سه

روایت فرزندان میثم درباره شیعیان و ویژگی های ایشان است که شیعیان را گروهی بر فطرت پاک می داند، زندگانی ایشان را بی آرایش و به سود مردم معرفی می کند و سرانجام ایشان را رستگاری و پیروزی قلمداد می نماید. این روایات شیعیان را گروهی برگزیده ترسیم می کند که در زندگانی اجتماعی خویش به دیگران سود می رسانند و به ضرر ایشان وارد اقدام نمی شوند. روایات نقل شده از سوی فرزندان میثم به ویژه عمران بن میثم، اشاره به وضعیت شیعیان و انتظارهای ایشان در اواخر عصر اموی است. روایتی که امام علی (ع) از پایان حکومت بنی فلان (بنو امیه) سخن می گوید و آن را هم زمان با قتل نفس حرام در شهر حرام می داند و پایان حکومت ایشان را پانزده روز پس از این حادثه ذکر می کند (صفار، ۱۴۰۴ هـ، ص ۳۱۰)، از جمله این روایات است. در روایت دیگری امام علی (ع) وضعیت خود را همچون حضرت یعقوب می داند که سرانجام خانواده و اهل وی گرد هم می آیند؛ این روایت نشان از بهبود وضعیت شیعیان و اهل بیت می کند که با سست شدن حکومت امویان پس از خلافت عمر بن عبدالعزیز (م ۱۰۱)، نشانه های آن آشکار شد. همچنین روایت او از امام علی (ع) که آن حضرت آیه «غلبت الروم» را درباره بنو هاشم و بنو امیه می داند، نشان می دهد که با وجود شکست ابتدایی بنو هاشم، وضعیت ایشان به زودی تغییر خواهد کرد (ابن عقده، ۱۳۸۲ هـ، ش، ص ۲۰۸). روایات یادشده در روزگاری نقل می شد که وضعیت شیعیان بهبود یافته بود و موقعیت امویان سست و رو به افول بود.

د) امام حسین (ع)

سه روایت درباره امام حسین (ع) از فرزندان میثم نقل شده است. شهادت امام حسین (ع) و لزوم پاسداشت و زنده نگه داشتن نام امام از موضوعاتی بود که شیعیان با تأکید امامان بدان همت می گماشتند. کارکرد زیارت و زنده نگه داشتن یاد امام حسین (ع) افزون بر انسجام بخشی به شیعیان، به گونه ای مبارزه با دولت اموی قلمداد می شد. روایات به

شرح زیر است: امام حسین (ع) از حبابه و البیه درباره سبب نیامدن به دیدار آن حضرت می‌پرسد، چون او بیماری خویش را ذکر می‌کند، امام با اظهار کرامتی وی را شفا می‌بخشد؛ پاداش زیارت امام حسین (ع)؛ جایگاه زائران امام حسین (ع) در روز قیامت.

ه) میثم تمار

موضوع سه روایت فرزندان میثم درباره پدرشان میثم است. میثم چهره‌ای شناخته می‌شد که در مبارزه با امویان جان خود را از دست داده بود و می‌توانست الگویی برای حرکت‌های انقلابی همچون زیدیه طرح شود (فضیل بن زبیر رَسَّان و برادرش عبدالله بن زبیر اسدی که هر دو زیدی مسلک بودند، از جمله راویان روایات خانواده میثم هستند. بنگرید: کشی، ۱۳۴۸ ه. ش، ص ۸۰؛ ابن عساکر، ۱۴۱۵ ه. ج ۱۰، ص ۲۸)؛ بنابراین طبیعی بود که فرزندان میثم، روایات و اطلاعات مربوط به وی را نشر دهند. اما به نظر می‌رسد با توجه به اینکه فرزندان میثم هنگام شهادت وی سن چندانی نداشتند، خاطرات اندکی از پدر خویش نقل کرده‌اند و نتوانسته‌اند گزارش کاملی از زندگانی وی ارائه دهند. این سه روایت بدین شرح است: اظهار محبت امام باقر (ع) به صالح بن میثم و پدرش میثم؛ پیشگویی میثم از زمان مرگ معاویه؛ گزارش شهادت میثم تمار.

و) اخلاق

موضوع چند روایت از فرزندان میثم درباره مسائل اخلاقی جامعه آن روز است. فرزندان میثم این موارد را از امام باقر (ع) و امام صادق (ع) نقل کرده‌اند. موضوع احادیث به شرح زیر است: تکمیل شدن ایمان به وسیله صبر؛ نهی امام باقر (ع) از شهادت دروغ؛ غذا دادن به مسلمان برتر از آزاد کردن بنده.

ز) دیگر روایات

دو روایت فرزندان میثم درباره انبیاست که یکی درباره علم نوح و دیگری درباره پیروزی نهایی انبیاست. مباحث مربوط به ویژگی‌های انبیا پیوسته در جامعه دینی آن دوران مطرح بوده است؛ به‌ویژه دایره علم ایشان از موضوعات طرح شده در آن جامعه بوده است که بر اساس یکی از روایات فرزندان میثم، آبشخور این علم را اخبار خداوند به ایشان معرفی کرده است. با این وجود پرداختن به این‌گونه موضوعات که به گونه‌ای با مباحث کلامی ارتباط می‌یابد، در دستور کار فرزندان میثم نبوده است و در این باره ورود نکرده‌اند.

یک روایت را معجم اوسط طبرانی از صالح بن میثم به نقل از ابوبکر بن ابی قحافه گزارش کرده است که بر اساس آن پیامبر (ص) دستور به قتل کسی داد که از جامعه خویش جدا شود (طبرانی، ۱۴۱۵هـ، ج ۵، ص ۳۲۶). این روایت که به نظر می‌رسد علیه حرکت‌های زیدیان درست شده است، می‌تواند منسوب به خاندان میثم شده باشد؛ زیرا روایت را فضیل بن زبیر اسدی که خود گرایش زیدی داشت، از صالح بن میثم نقل کرده است. این روایت درصدد مبارزه با مشی یک گروه به وسیله انتساب روایتی مخالف به وابستگان همان گروه است. این روایت مخالف اندیشه‌های خاندان میثم و گرایش‌های مذهبی ایشان است.

فرزندان میثم در زمینه فقه و کلام مرسوم روایاتی نقل نکرده‌اند و احادیث ایشان از امام باقر (ع) و امام صادق (ع) در باب پرسش‌ها و موضوعات فقهی نیست. نقل یک روایت از پدر خویش میثم درباره سنگسارزنی به وسیله امام علی (ع)، بیش از آنکه بر مسئله‌ای فقهی تأکید کند، بر ویژگی‌های خاص امام علی (ع) تأکید می‌نماید و درصدد مخدوش کردن چهره وابستگان برخی حرکت‌ها مانند کیسانیه است. این روایت درصدد است محمد بن حنفیه را زیر سؤال برد؛ زیرا هنگامی که بنا بر سنگسار زنی

اعتراف‌کننده به زنا شد، امام علی (ع) از حاضران خواست کسی که بر او حدی است، نباید در سنگسار آن زن شرکت کند. با این فرمان بیشتر حاضران که از جمله ایشان محمد بن حنفیه بود، از حضور در ماجرا کنار کشیدند.

نتایج

با مرور بر روایات و اخبار مربوط به فرزندان میثم برای یافتن دغدغه‌های اصلی شیعیان در پایان قرن نخست هجری و نیمه دوم قرن دوم هجری می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

۱. بیشتر روایات فرزندان میثم مربوط به فضایل امام علی (ع) و در تثبیت ولایت آن حضرت است. نقل این روایات افزون بر تأیید امامت و خلافت امام علی (ع)، به گونه‌ای مقابله با امویان بود که می‌کوشیدند چهره آن امام همام را مخدوش کنند.

۲. روایات مربوط به قیام قائم مورد توجه فرزندان میثم بود. این روایات در زمانی پراکنده می‌شد که تحرک عمومی علیه دولت امویان جریان داشت و نقل این احادیث می‌توانست در راستای این حرکت‌ها مفهوم جدی خود را بیابد. شرایط یادشده در روایات قیام قائم، نشان می‌داد هنوز شرایط ظهور فراهم نشده است و می‌توانست حرکت‌هایی که با سوءاستفاده از نام قائم اقدامات خود را سامان می‌دادند، ناکام گذارد.

۳. روایات فرزندان میثم ساده و دور از پیچیدگی است. این روایات به مباحث کلامی مربوط به عقاید همچون توحید، جبر و اختیار و مرتکب کبیره که بعدها جامعه اسلامی را به خود مشغول کرد و مورد علاقه گروه‌هایی همچون معتزله بود، نمی‌پردازد و نشان‌دهنده گرایش اولیه شیعیان در طرح مباحث مورد نظر خویش است.

۴. با توجه به چهره انقلابی میثم تمار، بخشی از راویان اخبار این خاندان دارای گرایش زیدی بودند؛ افرادی همچون فضیل بن زبیر اسدی، برادر وی عبدالله بن زبیر اسدی که

هر دو در قیام زید حضور داشتند، ابوالجارود زیاد بن منذر رئیس فرقه جارودیه، صباح بن یحیی مزنی از جمله راویان روایات خانواده میثم بوده‌اند.

۵. مشایخ روایی فرزندان میثم هوادار امام علی (ع) بوده‌اند، آن حضرت را درک کرده‌اند و اطلاعات و شنیده‌های خود درباره آن امام را در اختیار فرزندان میثم قرار داده‌اند؛ چنان‌که راویان از فرزندان میثم عموماً از شاگردان امام جعفر صادق (ع) بوده‌اند. ابان بن تغلب از جمله راویان از ایشان است و ابان بن عثمان احمر به واسطه از ایشان نقل کرده است.

۶. با توجه به جهت‌گیری شیعی روایات فرزندان میثم، این روایات بیشتر در منابع شیعه نقل شده است و کمتر به منابع اهل سنت راه یافته است.

جدول روایات فرزندان میثم

ر	موضوع اصلی	موضوع فرعی	راوی	منبع
۱	علی (ع)	علی (ع) برادر پیامبر و سید وصیین	عمران	الارشاد مفید، ج ۱، ص ۲۵۲
۲	علی (ع)	امام علی اولین مؤمن	عمران	امالی صدوق، ص ۲۰۶
۳	علی (ع)	وضعیت امام علی همچون یعقوب پیامبر	عمران	امالی مفید، ص ۱۴۵
۴	علی (ع)	علم گسترده امام علی	عمران	بصائر الدرجات صفار، ص ۲۶۶ - ۲۶۷

۵	علی (ع)	دشمنی منافقان و فاسقان با علی	عمران	تاریخ مدینه دمشق، ج ۴۲، ص ۲۷۸
۶	علی (ع)	تمسخر جانشینی علی (ع) از سوی قریش و نزول آیه	عمران	تأویل الآیات استرآبادی، ص ۷۵۵
۷	علی (ع)	فرمان خداوند به پیامبر بر نزدیک کردن علی به خود	صالح	تفسیر ثعلبی، ج ۱۰، ص ۲۸
۸	علی (ع)	برشماری فضایل علی (ع) از سوی پیامبر	صالح	الدر النظیم، شامی، ص ۳۲۱
۹	علی (ع)	پوشش زاهدانه علی (ع)	صالح	الزهد ابن مبارک، ص ۱۸۱
۱۰	علی (ع)	پرهیز از افراط در محبت و دشمنی با علی	صالح	شواهد التنزیل حسکانی، ج ۲، ص ۲۳۲
۱۱	علی (ع)	سفارش امام علی برای نوشته عوزه برای ابطال سحر	عمران	طب الاثمه ابن بسطام، ص ۳۵
۱۲	علی (ع)	روایت من کنت مولاة فعلی مولاة	صالح	طرق حدیث غدیر، ذهبی، ص ۷۶
۱۳	علی (ع)	سزای دشمنی و دوستی با علی (ع)	صالح	کافی کلینی، ج ۳، ص ۱۳۲

۱۴	علی (ع)	اجرای حکم فقهی از سوی امام علی	عمران	محاسن بقی، ج ۲، ص ۳۰۹
۱۵	علی (ع)	معرفی دابه الارض	عمران	مختصر البصائر حلی، ص ۴۸۴
۱۶	علی (ع)	لعن ذوالثدیه در زبان پیامبر	صالح	معجم اوسط طبرانی، ج ۵، ص ۳۲۶
۱۷	علی (ع)	امام علی در کنار پیامبر در جمع انبیا	عمران	معجم اوسط طبرانی، ج ۴، ص ۱۷۱
۱۸	علی (ع)	ضربت خوردن و دستگیری ابن ملجم	صالح	مقتل ابن ابی الدنیا، ص ۳۳
۱۹	علی (ع)	علی (ع) مانند کعبه	صالح	م مناقب ابن مغازلی، ص ۱۷۶
۲۰	علی (ع)	علی (ع) اولین مسلمان	عمران	مناقب علی کوفی، ج ۱، ص ۲۸۸
۲۱	علی (ع)	خشم خداوند بر منکر ولایت علی	صالح	مناقب علی ابن مردویه، ص ۷۱
۲۲	علی (ع)	مکان نماز امام علی در مسجد کوفه	ولد میثم	کافی کلینی، ج ۳، ص ۴۹۳
۲۳	قائم	فاصله پانزده روزه میان قیام قائم و قتل نفس زکیه	صالح	الارشاد مفید، ج ۲، ص ۳۷۴

۲۴	قائم	رجعت	صالح	تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۸۳
۲۵	قائم	فراگیرشدن دعوت پیامبر	عمران	تأویل الآیات استرآبادی، ص ۶۶۴
۲۶	قائم	لزوم امام برای جامعه	عمران	الغیبه طوسی، ص ۳۴۱
۲۷	قائم	پیشگویی امام باقر درباره ظهور قائم	صالح	الغیبه نعمانی، ص ۱۹۸
۲۸	قائم	نشانه‌های آخرالزمان	عمران	بصائر الدرجات صفار، ص ۳۱۰
۲۹	قائم	زمان قیام قائم	عمران	الغیبه نعمانی، ص ۲۰۶
۳۰	قائم	امام علی دابه الارض است و باز خواهد گشت	صالح	مختصر البصائر حلی، ص ۴۸۷
۳۱	قائم	رجعت	صالح	معانی الاخبار، ص ۴۰۶
۳۲	اهل بیت	دوست داشتن اهل بیت	یعقوب	امالی طوسی، ص ۱۴۸
۳۳	اهل بیت	محبت و دشمنی با اهل بیت	صالح	بشارة المصطفی طبری، ص ۸۶
۳۴	اهل بیت	صعب مستصعب بودن حدیث اهل بیت	صالح	بشارة المصطفی طبری، ص ۱۴۸
۳۵	اهل بیت	ولایت اهل بیت	شعیب	دلائل الامامه طبری، ص ۲۵۶

۳۶	اهل بیت	سؤال پیامبر از امت درباره ثقلین	عمران	ضعفاء عقیلی، ج ۳، ص ۳۰۶
۳۷	اهل بیت	اهل بیت همچون ستارگان	عمران	فضائل ابن عقده، ص ۱۵۷
۳۸	اهل بیت	نزول سوره روم درباره بنو هاشم و بنو امیه	عمران	فضائل ابن عقده، ص ۲۰۸
۳۹	شیعیان	بر فطرت بودن شیعیان	عمران	رجال کشی، ص ۱۱۴
۴۰	شیعیان	شیعیان همچون زنبور عسل	عمران	الغیبه نعمانی، ص ۲۵
۴۱	شیعیان	رستگاری شیعیان	صالح	مشكاة الانوار طبرسی، ص ۹۱
۴۲	حسین (ع)	شفای بیماری حبابه و البیه با کرامت امام حسین (ع)	صالح	بصائر الدرجات صفار، ص ۲۷۱
۴۳	حسین (ع)	پاداش زیارت امام حسین (ع)	صالح	کامل الزیارات ابن قولویه، ص ۱۳۵
۴۴	حسین (ع)	جایگاه زائران امام حسین در روز قیامت	عمران	کامل الزیارات ابن قولویه، ص ۱۳۵
۴۵	میثم تمار	اظهار محبت امام باقر به صالح بن میثم و پدرش میثم	صالح	رجال علامه حلی، ص ۸۸
۴۶	میثم تمار	پیشگویی میثم از زمان مرگ معاویه	صالح	رجال کشی، ص ۸۰
۴۷	میثم تمار	گزارش شهادت میثم تمار	عمران	رجال کشی، ص ۸۰

۴۸	اخلاق	تکمیل شدن ایمان	صالح	خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۰۴
۴۹	اخلاق	نهی امام باقر از شهادت دروغ	صالح	کافی کلینی، ج ۷، ص ۳۷۳
۵۰	اخلاق	غذادادن به مسلمان	صالح	محاسن برقی، ج ۲، ص ۳۹۱
۵۱	اخلاق	غذادادن به مسلمان برتر از آزادکردن بنده	صالح	محاسن برقی، ج ۲، ص ۳۹۵
۵۲	انبیاء	علم نوح	صالح	تفسیر قمی، ج ۲، ص ۳۸۸
۵۳	انبیاء	تکذیب انبیا	عمران	کافی کلینی، ج ۸، ص ۲۰۰
۵۴	مختار ثقفی	دستور قتل عمر بن سعد و فرزندش	عمران	تاریخ مدینه دمشق، ج ۴۵، ص ۵۵
۵۵	سیاسی	دستور پیامبر به قتل جداشده از جامعه	صالح	معجم اوسط طبرانی، ج ۵، ص ۳۲۶

کتاب‌نامه

- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۸ هـ). عیون اخبار الرضا (ع). تهران: جهان.
- ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی. [بی تا]. تبصیر المنتبه. تحقیق: محمد علی النجار. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- _____. (۱۴۱۹ هـ). المطالب العالیة. السعودیه: دار العاصمة.
- ابن عساکر، علی بن حسن. (۱۴۱۵ هـ). تاریخ مدینه دمشق. تحقیق: علی شیر. بیروت: دار الفکر.

ابن عقده، احمد بن محمد. (۱۳۸۲ ه.ش). فضایل امیرالمؤمنین. تحقیق: عبدالرزاق حرزالدين. قم: دلیل ما.

ابن ماکولا، علی بن هبه الله. (۱۴۱۱ ه.ش). الاکمال. بیروت: دار الکتب العلمیه.
برقی، احمد بن محمد. (۱۳۴۲ ه.ش). کتاب الرجال. تهران: دانشگاه تهران.
_____ (۱۳۷۱ ه.ش). المحاسن. قم: دار الکتب الاسلامیه.

حلی، حسن بن سلیمان. (۱۴۳۰ ه.ش). مختصر بصائر الدرجات. تحقیق: مظفر مشتاق. قم: مکتبه علامه مجلسی.

حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۱ ه.ش). رجال العالمه الحلی. نجف: دار الذخائر.
خویی، ابوالقاسم. (۱۳۷۲ ه.ش). معجم رجال الحديث. قم: مرکز نشر الثقافه الاسلامیه.
ذهبی، محمد بن احمد. (۱۳۸۲ ه.ش). میزان الاعتدال. بیروت: دار المعرفه.
_____ (۱۴۱۸ ه.ش). المغنی فی الضعفاء. بیروت: دار الکتب العلمیه.

زراری، احمد بن محمد. (۱۳۶۹ ه.ش). رساله ابی غالب الزاری. قم: مرکز البحوث والتحقیقات الاسلامیه.
سمعانی، عبدالکریم بن محمد. (۱۳۸۲ ه.ش). الانساب. حیدرآباد: دایرة المعارف العثمانیه.
صفار، محمد بن حسن. (۱۴۰۴ ه.ش). بصائر الدرجات. تصحیح: محسن کوجه باغی. قم: مکتبه المرعشی النجفی.

طبرانی، سلیمان بن احمد. (۱۴۱۵ ه.ش). المعجم الاوسط. تحقیق: طارق بن عوض الله. قاهره: دار الحرمین.

طبری، محمد بن جریر. (۱۴۱۳ ه.ش). دلائل الإمامة. قم: بعثت.
طوسی، محمد بن حسن. (۱۳۷۳ ه.ش). رجال الطوسی. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
_____ (۱۴۱۴ ه.ش). امالی. قم: دار الثقافه.

عقيلي، محمد بن عمرو. (۱۴۰۴ ه.ش). کتاب الضعفاء الكبير. تحقیق: عبدالمعطي قلعجي. بیروت: دار الکتب العلمیه.

کشی، محمد بن عمر. (۱۳۴۸ ه.ش). رجال الکشی. مشهد: دانشکده الهیات و معارف اسلامي.
کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۳ ه.ش). الکافی. تحقیق: علی اکبر غفاری. تهران: دار الکتب الاسلامیه.

دغدغه‌های شیعی فرزندان میثم تمار بر اساس بازخوانی اخبار و روایات برجای مانده ایشان / ۱۲۳

نجاشی، احمد بن علی. (۱۴۱۸ هـ). رجال النجاشی. تحقیق: موسی شبیری زنجانی. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.

هیثمی، علی بن ابوبکر. (۱۴۲۷ هـ). مجمع الزوائد و منبع الفوائد. بیروت: دار الفکر.

References

- Barqī, Aḥmad b. Muḥammad al-. 1342 Sh. *Kitāb al-rijāl*. Tehran: University of Tehran.
- Barqī, Aḥmad b. Muḥammad al-. 1371 AH. *Al-Maḥāsīn*. Qom: Dār al-Kutub al-Islāmiyya.
- Dhahabī, Muḥammad b. Aḥmad. 1382 AH. *Mīzān al-i'tidāl*. Beirut: Dār al-Ma'rifa.
- Dhahabī, Muḥammad b. Aḥmad. 1418 AH. *Al-Mughnī fī al-ḍu'afā'*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Haythamī, 'Alī b. Abū Bakr al-. 1427 AH. *Majma' al-zawā'id wa manba' al-fawā'id*. Beirut: Dār al-Fikr.
- Ḥillī, Ḥasan b. Sulaymān al-. 1430 AH. *Mukhtaṣar baṣā'ir al-darajāt*. Edited by Muẓaffar Mushtāq. Qom: Maktabat 'Allāma Majlisī.
- Ḥillī, Ḥasan b. Yūsuf al-. 1411 AH. *Rijāl al-'Allāma al-Ḥillī*. Najaf: Dār al-Dhakhā'ir.
- Ibn 'Asākir, 'Alī b. al-Ḥasan. 1415 AH. *Tārīkh madīna Dimashq*. Edited by 'Alī Shīrī. Beirut: Dār al-Fikr.
- Ibn Bābawayh, Muḥammad b. 'Alī. 1378 AH. *'Uyūn akhbār al-Riḍā'*. Tehran: Jahān.
- Ibn Ḥajar al-'Asqalānī, Aḥmad b. 'Alī. 1419 AH. *Al-Maṭālib al-'āliya*. Saudi Arabia: Dār al-'Āṣima.
- Ibn Ḥajar al-'Asqalānī, Aḥmad b. 'Alī. n.d. *Tabsīr al-muntabih*. Edited by Muḥammad 'Alī al-Najjār. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Ibn Mākūlā, 'Alī b. Hiba Allāh. 1411 AH. *Al-Ikmāl*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Ibn 'Uqda, Aḥmad b. Muḥammad. 1382 Sh. *Faḍā'il Amīr al-Mu'minīn*. Edited by 'Abd al-Razzāq Ḥaraz al-Dīn. Qom: Dalīl Mā.
- Kashshī, Muḥammad b. 'Umar al-. 1348 Sh. *Rijāl al-Kashshī*. Mashhad: Faculty of Theology and Islamic Studies.
- Khoei, Abu al-Qasim. 1372 Sh. *Mu'jam rijāl al-ḥadīth*. Qom: Markaz Nashr al-

Thaqāfa al-Islāmiyya.

Kulaynī, Muḥammad b. Ya'qūb al-. 1363 Sh. *Al-Kāfī*. Edited by 'Alī Akbar Ghiffārī. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyya.

Najāshī, Aḥmad b. 'Alī al-. 1418 AH. *Rijāl al-Najāshī*. Edited by Mūsā Shubayrī Zanjānī. Qom: Mu'assasat al-Nashr al-Islāmī.

Ṣaffār, Muḥammad b. Ḥasan al-. 1404 AH. *Baṣā'ir al-darajāt*. Edited by Muḥsin Kūchebāghī. Qom: Maktabat al-Mar'ashī al-Najafī.

Sam'ānī, 'Abd al-Karīm b. Muḥammad al-. 1382 AH. *Al-Anṣāb*. Hyderabad: Dā'irat al-Ma'ārif al-'Uthmāniyya.

Ṭabarānī, Sulaymān b. Aḥmad al-. 1415 AH. *Al-Mu'jam al-awsaṭ*. Edited by Ṭāriq b. 'Awaḍ Allāh. Cairo: Dār al-Ḥaramayn.

Ṭabarī, Muḥammad b. Jarīr al-. 1413 AH. *Dalā'il al-Imāma*. Qom: Ba'tha.

Ṭūsī, Muḥammad b. Ḥasan al-. 1373 Sh. *Rijāl al-Ṭūsī*. Qom: Mu'assasat al-Nashr al-Islāmī.

Ṭūsī, Muḥammad b. Ḥasan al-. 1414 AH. *Amālī*. Qom: Dār al-Thaqāfa.

'Uqaylī, Muḥammad b. 'Amr al-. 1404 AH. *Kitāb al-ḍu'afā' al-kabīr*. Edited by 'Abd al-Mu'ṭī Qal'ajī. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.

Zurārī, Aḥmad b. Muḥammad al-. 1369 Sh. *Risālat Abī Ghālib al-Zarārī*. Qom: Markaz al-Buḥūth wa-l-Taḥqīqāt al-Islāmiyya.